deel van wat voorafging, zonder eigen type of eigen toekomst, en zulks in Syrië.

Ook baat het niet, of men al tegenwerpt, dat de Steen die van Boven af komt rollen, en het beeld vergruizelt, toch niet doelen kan op de vergruizeling van het Romeinsche Rijk, dat nog eeuwen zelfs na Christus' geboorte stand hield. Immers de profetie van het Beeld doelt er in het minst niet op, dat met Bethlehem de eindbeslissing reeds komen zou. De eindbeslissing in beginsel voorzeker, want het is het Kindeke van Bethlehem, dat eens als van God gezalfde Koning over alle wereldrijken triumfeeren zal, om daarna zijn eigen wereldrijk in vollen luister, en voor eeuwig, te doen schitteren. Hiermede echter was in 't minst niet uitgesproken, dat het Romeinsche Rijk, zoodra de Kribbe te Bethlehem het Goddelijk Kindeke ontving, ineen zou storten. Zelfs als machtig wereldrijk heeft het nog eeuwen daarna in Rome en Byzantium gebloeid. En al is 't zoo, dat het dan toch ten slotte als finaal ineengestort Rijk door de Galliërs en Goten te Rome, en door de Turken te Constantinopel, vernietigd is, het Romeinsche Rechtskader en de Romeinsche geest blijven daarom niettemin nog steeds hun schier overheerschenden invloed in het politieke en sociale leven uitoefenen. Het is zoo pijnlijk om na te gaan, hoe weinig, ja, hoe bitter weinig zelfs, ons huidig rechts- en staatsleven aan de Kribbe van Bethlehem heeft ontleend, en hoe nog steeds in de toonaangevende Staatslieden het uitgangspunt voor alle recht en heerschappij in de organisatie van recht en leven, gelijk die onder de Caesars van Rome bloeiden, gezocht wordt. Er mag daarom niet worden toegegeven, dat de reeks zou kunnen zijn: Nebucadnezar, Cyrus, Alexander de Groote, èn *Antiochus Epiphanes*. De reeks is en blijft: Nebucadnezar, Cyrus, Alexander de Groote, Caesar, *en de Christus*. Een Messias die dan wel midden in het Romeinsche Rijk inschuift en door zijn Kerk een religieuse en zedelijke omzetting in het leven der menschheid laat aanvangen, maar die toch van den Olijfberg zich in de hoogste hemelen terugtrekt, om van daaruit deze wereld haar laatste toekomst tegen te voeren. In wat men hier tegenover stelt, ontbreekt alle historische logica, er zit geen gang der gedachten en geen gang van 't gebeuren in. Een loop der historie als hier aan de orde kwam, moet van zelf op *een rustpunt* uitloopen. En hoe ter wereld zou dit rustpunt der historie in een Antiochus Epiphanes, en in de doorzettende dwingelandij van een Syrisch vorst kunnen gegeven zijn. Zeer is 't dan ook te betreuren, dat er zelfs onder verdedigers van de echtheid van Daniel een enkele geweest is, die van de vier deelen van het groote Beeld den Caesar te Rome uitsloot. De loop gaat hier niet over onderdeelen, maar over de vier groote, machtige stukken waarin het geheele levensproces der menschheid zich heeft aangediend, en daarom moet wat onzen levensgang beheerscht, op den Christus, en tegenover den Christus niet op Antiochus, en zelfs niet op Caesar, maar op den *Antichrist*, uitloopen, gelijk zich dit zoo duidelijk in het elfde hoofdstuk afteekent.

Of nu Nebucadnezar dit droomgezicht metterdaad, toen hij wakker werd, zich niet meer te binnen kon brengen of dat hij zulks alleen beweerde, om de uitleggers op de proef te stellen, zij daargelaten; de uitkomst van geheel dit in den nacht gebeurde was, dat de droomuitleggers van Babylon en alle wijzen uit het Oosten verstomden. Op geen manier konden ze uitdenken, wat Nebucadnezar zou gedroomd hebben, veel minder nog wat die droom beduidde. Daarop is toen Daniel te hulp geroepen. Eerst zóó toch kon in dat wondere Beeld en in wat met dat Beeld plaats greep, een zekere, een stellige, een alomvattende profetie van het wereldproces, onder Goddelijk stempel gegeven worden. God gaf niet enkel aan Nebucadnezar den *droom*, maar ook aan Daniel *de uitlegging* van wat die droom inhield, en van wat die droom beteekende. Zoo is er hier niets uit den mensch. Het is alles, van den aanvang af tot aan het einde toe, louter Goddelijke openbaring en van God gegeven uitlegging, en juist daarom behoudt dat Beeld, dat Nebucadnezar in zijn droom zag, alle eeuwen door, en tot den einde toe, zijn hooge beteekenis, en ontleent het ook aan de groote wereldtragedie onzer dagen zijn duiding.

Dr. A. K.

---

[1]) In ons no. 2020, 1e bladrijde, 4e kolom, staat, dat, toen Mozes stierf, Jozua en Aäron de leiding van het volk op zich namen. Het noemen hier van Aäron was natuurlijk een vergissing. Aäron toch stierf vóór Mozes.

„Te wandelen met uwen God".

> Hij heeft u bekend gemaakt, o mensch, wat goed is en wat eischt de HEERE van u, dan recht te doen, en weldadigheid lief te hebben, en ootmoedigijk te wandelen met uwen God?
> Micha 6 : 8.

„Wandelen" beduidt thans veelal voor korte poos 't huis uitgaan, om in de natuur te genieten en om zich te bewegen, teneinde soepel in zijn leden te blijven. In de Schrift daarentegen doelt „wandelen" op het afleggen van een *langen* weg, om van waar men was, naar een ander oord te komen.

Middelen van vervoer waren er nog zoo goed als niet. Wie over een rijdier beschikte, reed, maar de meesten legden de groote afstanden te voet af. Zoodat ook heel Israël uit Gosenland te voet naar Jeruzalem optoog door de woestijn. En heel dien langen weg heeft Israël gewandeld. Er waren er die op ezelen reden, maar de groote massa liep van oord tot oord te voet.

Hierdoor is „wandelen" in de Schrift de gereede uitdrukking geworden voor *heel onzen levensgang*. Handel en wandel omvatten heel onze existentie, en nog beteekent „onberispelijk in belijdenis en wandel", dat onze levensdagen in de vreeze Gods doorleefd worden.

In verband nu hiermede is het ook een staande Schriftuurlijke uitdrukking dat de geloovige al de dagen zijns levens, op geheel zijn levensweg, *„wandelt voor Gods aangezicht"*. Telkens keert deze uitdrukking van een „wandelen voor Gods aangezicht" terug. Beeldspreukig heet het ook wel dat de Heere onze Herder is, en dat wij als schapen zijner kudde voor Hem uitgaan, maar het algemeene zeggen, zoo in de geschiedkundige boeken der Schrift, als in de Psalmen, is altoos weer: *wandelen*, en dit beduidt zulk een wandelen voor Gods aangezicht, dat er vreeze Gods in het hart spreekt, en dat God, voor Wiens aangezicht wij wandelen, ons beschermt. Zoo b.v. in Psalm 56 : 14, „want Gij hebt mijn ziel gered van den dood, ook mijn voet van aanstoot, om voor Gods aangezicht te wandelen in het licht der levenden".

Reeds dit is rijk en innig, maar er is nóg inniger, zoo 't wordt een wandelen in gemeenschap met onzen God.

Er is toch ook sprake van, dat de geloovige *„een vriend Gods"* genaamd wordt, gelijk dat van Abraham wordt betuigd in Jacobus 2 : 22.

En dan is er nóg sterker en nog inniger, als het heet, dat de geloovige *wandelt* met God. Zooals dit met name èn van Henoch èn van Noach ons gemeld wordt.

Ge leest het in Genesis 5 : 22 en 24 van Henoch: „En Henoch wandelde met God", een zeggen dat ons van den overigens ons onbekenden Henoch een zeer hoogen dunk geeft, en toont dat hij onder de kinderen Gods een zeer bijzondere plaats innam. En van Noach vindt ge het in Genesis 6 : 9 beschreven dat ook hij „met God wandelde", iets wat op zooveel zeggende wijs het uitdrukt, hoe Noach de eenige man uit heel de toenmalige wereld was, die vasthield aan zijn God.

Dit „wandelen met God" nu, waarop de profeet Micha in zijn voorlaatste hoofdstuk terugkomt, is daar een eisch, die van Godswege *tot ons* komt: »Hij heeft u bekend gemaakt, o mensch, wat goed is, en wat eischt de Heere van u, dan recht te doen en weldadigheid lief te hebben en ootmoediglijk te wandelen met uwen God.

Het is het heilig-indieme, dat dit zeggen zoo doet boeien.

Op den langen tocht, dien men destijds bijna altoos te voet aflegde, was gezelschap op weg zoo verkwikkend. Was er, als men uittoog, een vriend van wien men wist, dat hij óók dien weg uitmoest, dan sloot men zich bij hem aan. Dan liep men samen op dien langen weg. Dan kwam er vanzelf in het gesprek gemeenschap van ziel met ziel uit. En mocht dan die vriend, met wien men al die dagen samen wandelde, een man zijn rijker van geest, warmer van inborst, en bezielder van geloof, dan genoot men, men deed warmte op voor het eigen zielsleven, en de lange weg werd door het saamwandelen opgekort.

En dit beeld nu is het wat bij Henoch, bij Noach, en zoo ook door Micha, op onze gemeenschap met onzen God en op het genieten van zijn zalige nabijheid wordt overgebracht. De lange weg is dan de weg van ons leven, van 't oogenblik af dat het geloof in ons opwaakte tot aan ons sterven toe. En nu is er dit heerlijke door uitgedrukt, dat onze God Zich aan ons ontdekt, op onzen levensweg als met ons medegaat, en door dit met ons gaan op heel den weg onzes levens, ons niet alleen redt en dekt en beschermt, maar ook door Zijn Woord ons verrijkt, door Zijn Geest ons bezielt en door het Vaderoog waarmede Hij op ons nederziet, ons moed inboezemt en kracht verleent.

Te kunnen zeggen, dat ge op den weg van uw leven, niet maar bidt, niet maar tot God opziet, maar dat ge met Hem *waandelen* mocht als met een vriend die u geleidde, bij allen tegenspoed u uithielp en redde, is de kostelijkste gave die aan Gods kind ten deel kan vallen.

Er is dan niet maar een gedurig, na de afzwerving, tot God terugkeeren en niet maar elken dag de oogenblikken kennen, dat ge weeraan uw God denkt en als iets indrinkt van Zijn genade. Neen, wie *waandelt* met zijn God, wordt geen oogenblik van zijn God verlaten, en voelt gedurig het verwarmende en sterkende nabijzijn zijns Gods. Voor dien God geen geheimen. Die God bij elke trede op den levensweg gekend. En die God als van oogenblik tot oogenblik in teederheid op ons neerziende.

Niet te midden van het drukke leven enkele sensatien en mysterien, en voorts enkele gewaarwordingen van Gods aandringen op onze ziel, maar uit den achtergrond van ons leven gedurig die verborgen drang opkomend, waardoor het is, of we niet meer alleen, maar met onzen God wandelen, en dat zoo, dat onze arm als ware het in den arm van onzen God rusten mag.

O, het is het zaligste dat de ziel ervaren kan.

Doch dan moet er ook bij, wat Micha de profeet er voorzet, dan moet het wezen een wandelen met zijnen God *ootmoediglijk*. God groot, wij klein, en het zalige dat we met onzen God mogen wandelen, wordt dan van zelf oorzaak van eindeloozen dank, doch nooit en nimmer van zelfverheffing. En toch, juist het gevaar dáárvoor ligt, door het zondig hooge van ons ik, zoo gedurig voor de hand.

Ge geniet dan in veel geestelijken rijkdom, maar ge gaat juist daardoor zoo licht *uzelf te veel voelen*.

Een ander geniet dit zalige niet, gij wel. Een ander een enkel maal en slechts even, gij aldoor en in geestelijke weelde. En dit nu maakt zoo licht, dat ge u gaat inbeelden, dat er in u veel sterker magneet naar uw God trekt, dan in hen die om u zijn.

Het wandelen met uw God moet u steeds kleiner, nederiger en stiller maken, en nu is zoo licht de uitwerking juist omgekeerd, dat ge met zekere geestelijke hoogheid op minder rijk bedeelden gaat nederzien, en dat ge de oorzaak van uw rijk genieten niet meer zoekt in „loutere genade", maar in zekere in u wonende voortreffelijkheid.

Dit is dan ook de oorzaak, dat zoo meer dan één, die dit rijke aanvankelijk genoot, er allengs weer uitviel en ervan beroofd werd.

Komt er, waar ge met uw God wandelt, een hoogheid in u op die den ootmoed bant, dan slaat er op eenmaal zekere blindheid op uw ziels-oog, en ge ziet van God die met u wandelt, zelfs geen schaduw meer.

Dr. A. K.

Amsterdam, 3 Nov. 1916.

De *Amsterdammer*, die steeds een warm pleit voert voor den arbeid der Evangelisatie, meent, dat naast de bekende middelen voor dit doel aangewend, zooals huisbezoek, spreken in wijklokalen, het houden van openlucht-samenkomsten op parken en pleinen, de verspreiding van Bijbels en tractaatjes, de aandacht ook wel eens gevestigd mag worden op de noodzakelijkheid, dat het Evangelie mede verkondigd worde op *groote volksvergaderingen*, in de *bekende vergaderzalen van onze steden en dorpen* te houden.

Bekend is, zoo schrijft het blad, dat we met onze kerkelijke samenkomsten de massa niet bereiken. Naar 't wijklokaal willen velen ook niet gaan. Bij huisbezoek is 't meest ploegen op rotsen. Verspreiding van Christelijke lectuur draagt ook slechts spaarzamelijk vrucht. Die soort menschen, meent het, moet daarom massaal bewerkt worden, d.w.z. moet in grooten getale bijeen worden geroepen naar flinke vergaderzalen, waarin sprekers van naam en talent de hoorders boeien met een voordracht over de vraagstukken des levens, over onderwerpen als het geloof in God, de leer der onsterfelijkheid, den profeet van Nazareth en dergelijke».

Zulke samenkomsten zouden dan niet op godsdienstoefeningen mogen lijken; ook niet op lezingen voor Jongelingsvereenigingen; het zouden echte volksvergaderingen moeten zijn, waar zóó gesproken werd, dat iemand, die nooit een blik in den Bijbel geworpen had, den redenaar wel op den voet kan volgen en begrijpen. Liefst zou men daarvoor moeten uitnoodigen mannen, die ook in wetenschappelijken kring een goeden naam hebben of als redenaars bekend staan. Wanneer deze belangeloos zich bereid verklaarden om op zulke vergaderingen op te treden, zou er voor de noodige kosten van zaalhuur enz. wel geld te vinden zijn. En de redactie gelooft, dat er dan genoeg mannen en vrouwen in de wereld zijn, die niet gaarne »fijn« willen heeten, maar die toch wel eens naar zulk een redevoering over godsdienstige vraagstukken zouden willen luisteren en daardoor wellicht een zegen voor hun ziel ontvangen zouden. Ze wil daarom, dat voor dit doel een apart comité zal gevormd worden, dat de leiding in handen zal hebben. Grondslag zou dan moeten wezen, de Apostolische Geloofsbelijdenis. In den strijd tegen den vijand van het ongeloof behoort niet wat scheidt, maar wat de Christenen vereenigt op den voorgrond te staan. En indien er kerkrechtelijke bezwaren tegen zulke samenkomsten bestaan, moet men ter wille van het uitnemende doel daar maar overheen stappen.

Dat er kerkrechtelijke bezwaren zouden bestaan tegen zulk een wijze van Evangelisatie kunnen we ons niet goed voorstellen, althans niet op protestantsch standpunt. Een bediening des Woords buiten de samenkomsten der gelooviger en niet op last van den Kerkeraad, maar op uitnoodiging van een Comité zou kerkrechtelijk zeker ongeoorloofd wezen. Maar geheel iets anders is het, wanneer het doel alleen is, volkssaamkomsten te organiseeren, waar bekende redenaars in populairen vorm over religieuse onderwerpen zullen spreken. Daarvoor heeft men geen kerkelijk mandaat noodig. Ieder geloovige mag dit krachtens zijn profetische roeping doen. Zelfs behoeft men daarvoor niet eens predikanten uit te noodigen.

Ernstiger is zeker het bezwaar, dat zulke saamkomsten, waarin Christenen van diverse pluimage het woord zullen voeren, allicht afbreuk zou kunnen doen aan de zuiverheid van ons eigen beginsel. Althans bij de Tentzending, die een gelijk doel najoeg, is dit gevaar niet denkbeeldig gebleken, en het is veel beter dit gevaar ernstig onder de oogen te zien, dan er al te luchthartig over heen te wippen. Wanneer, gelijk is voorgekomen, in zulk een samenkomst van de Tentzending eerst een voorstander van de algemeene verzoening optrad, die de leer der uitverkiezing zoo scherp mogelijk bestreed, en daarna een Gereformeerd predikant een stichtelijk woord moest spreken, dan werd diens positie toch uiterst moeilijk. Zweeg hij, dan droeg hij mede de verantwoordelijkheid voor wat zijn medespreker had gezegd; voerde hij polemiek, dan werd het doel der samenkomst verijdeld. En nu zegge men niet, dat zulke gevallen uiterst zeldzaam voorkomen. De ethische heeren zijn in dit opzicht gewoonlijk weinig kiesch. Men herinnert zich nog maar al te goed, hoe Chantepie de la Saussaye, toen hij bij het jubileum van het Bijbelgenootschap als feestredenaar optrad, zich niet ontzag, openlijk het gezag van de Heilige Schrift aan te tasten. En ook uit hetgeen verluidt van de saamkomsten der Christelijke Nederlandsche studentenvereeniging en de toespraken daar gehouden, blijkt wel, dat gelijk kwaad ook hier niet altoos vermeden worden kan. Dat maakt, dat we als Gereformeerden huiverig zijn om aan zulke saamkomsten deel te nemen of er voor te ijveren. Of dit gevaar genoegzaam bezworen kan worden door als grondslag de Apostolische Geloofsbelijdenis aan te nemen, gelijk de *Amsterdammer* voorstelt, betwijfelen we. Niet alleen, omdat dan ook Roomschen even goed zouden kunnen meedoen, maar ook omdat deze belijdenis in onze dagen te weinig tegenweer tegen allerlei dwalende geesten biedt. Een formule als door Groen van Prinsterer voor Christelijk Nationaal werd vastgesteld en waarin de grondwaarheden, door het Protestantisme beleden, kort worden saamgevat, zou daarom voor ons de voorkeur verdienen. En voorts zou het Comité, dat de leiding in handen kreeg, toezicht hebben te houden dat de sprekers, die werden uitgenoodigd, niet onder den schijn van een »algemeen christendom« juist de grondslagen van ons christelijk geloof kwamen ondermijnen. Al zijn we het dus volkomen met de *Amsterdammer* eens, dat we bij zulk een Evangelisatie »niet op den voorgrond behoeven te schuiven wat de belijders van Christus van elkaar scheidt, maar integendeel op wat hen vereenigt, nl. »het geloof in den Heiland der wereld«, toch kan het ons niet onverschillig wezen, op *welke* wijze dit Evangelie aan de schare gebracht wordt.

Het verhuren van zitplaatsen.

De heer R. van Wageningen, lid der Gereformeerde Kerk te Zuidwolde in Groningen, heeft onder den titel: *Het reserveeren van zitplaatsen in onze Kerkgebouwen*, een brochure in 't licht gegeven, waarin hij tegen 't verhuren van zitplaatsen in de Kerken opkomt. Liefst zou hij zelfs elke vaste aanwijzing van zitplaatsen in de Kerk zien afgeschaft en overal het stelsel van vrije zitplaatsen zien ingevoerd. Maar ook waar hiertegen practische bezwaren bestaan, meent hij dat in elk geval met het stelsel van plaatsverhuren moet worden gebroken. Dit toch leidt in de praktijk schier altoos er toe, dat aan de rijkeren een voorrecht boven de armen wordt gegeven, en dat is zeker lijnrecht met Gods Woord in strijd.

Voorzoover in dit boekje met gloed en bezieling tegen het zondige, dat in dit verhuren van zitplaatsen steekt, wordt opgekomen, heeft het onze hartelijke sympathie en bevelen we het dan ook gaarne ter lezing en overweging aan onze Kerkeraden aan. Er kan niet genoeg op gewezen worden, dat in Christus, Kerk geen onderscheid tusschen armen en rijken mag gemaakt worden. En dat dit laatste maar al te vaak, zelfs in onze Kerken, geschiedt, kan helaas niet ontkend worden.

Wat de heer Van Wageningen, aan het slot van zijn brochure, schrijft, zijn betoog in korte stellingen saamvattende, heeft dan ook onze volle sympathie.

De maatschappelijke rangen en standen mogen in de Gemeente van Christus niet als zoodanig worden erkend. In de vergadering der geloovigen hebben de leden elkander als broeders en zusters te beschouwen en te waardeeren. De Kerkeraad mag daarom over de gemeente geen heerschappij voeren; het omgekeerde moet evenzeer worden veroordeeld.

De kerkelijke goederen zijn het eigendom van de gemeente in haar geheel. De een kan daarop geen meerdere aanspraken doen gelden dan zijn medebroeder.

Tot de kosten van den eeredienst behooren de leden gewillig en naar vermogen bij te dragen. Het verdient in 't algemeen geen aanbeveling, dat door de leden aan hun gaven een bepaalde bestemming wordt gegeven.

In het huis des gebeds moet de arme en de geringe man zich met den rijke en den man van aanzien op gelijken voet gevoelen. Het bezit van aardsche rijkdommen maakt den een niet voortreffelijker dan den ander. In de vergaderingen der geloovigen mag niemand uit hoofde van zijn maatschappelijke positie een voorrecht begeeren boven zijn minder aanzienlijken medebroeder.

Op grond van zijn hoogere bijdrage mag een meer gegoede op eenig voorrecht evenmin aanspraak maken. Aardsche goederen behooren niet tot de bijzondere genadegaven, die Christus aan de zijnen uitdeelt.

Rijken en armen en wie daartusschen staan moeten door den Kerkeraad als broeders in den Heere, dus op voet van gelijkheid, worden behandeld. Bij de bediening der genademiddelen, in de samenkomsten der gemeente mag daarom tusschen de leden van eenzelfde verbond geen onderscheid worden gemaakt.

De openbare godsdienstoefeningen dragen ook een evangeliseerend karakter. Vreemden en afgedoolden hebben er vrijen toegang. Ze moeten den indruk krijgen, dat ze er welkom zijn. Alle wereldsch vertoon van rijkdom of geldelijk vermogen dient daarom vermeden te worden.

En evenzeer schuilt er zeker veel waarheid in wat hij daarop volgen laat over het verhuren van zitplaatsen.

De aandrang tot verhuring welt dikwijls uit een onzuivere bron. De bewering, dat het verhuren van zitplaatsen een geoorloofd middel is, om de noodige gelden binnen te krijgen, houdt geen steek. De leden zijn gehouden, zonder gebruik te maken van dit hulpmiddel, hun deel in de kosten bij te dragen. Is de gemeente hierin nalatig, dan heeft de Kerkeraand haar tot trouwer plichtsbetrachting op te wekken. Is ze daartoe onmachtig, dan dient elders hulp te worden gezocht. Wie zijn gaven opzettelijk inhoudt, om de verhuring noodzakelijk te maken, handelt in strijd met zijn roeping.

Toch, hoewel met de hoofdstrekking van dit betoog van harte instemmende, blijven we op voorzichtigheid en beleid bij de toepassing dezer beginselen bij onze Kerkeraden aandringen, ten einde geen noodelooze verwarring en verdeeldheid in het leven te roepen.

Het verhuren bij opbod, zoodat de rijken de beste plaatsen kunnen krijgen en de armen zich met de slechtste moeten tevreden stellen, is zonder twijfel een zonde, die in Christus' Kerk geen oogenblik mag gedoogd worden. Een Kerkeraad, die zoo met de zitplaatsen in de Kerk handel drijft, gaat lijnrecht tegen Gods Woord in. En of dit gebruik nu al jaren lang ingeworteld is, en de rijkere leden der gemeente er aan vasthouden, en zelfs dreigen anders hun bijdragen voor de Kerk te zullen inhouden, mag nooit een reden voor den Kerkeraad wezen om in stand te houden, wat met Gods Woord in strijd is. Het *malum bene positum non movere* is een regel, die in Gods Kerk zeker niet toegankelijk is.

En evenzeer gaan we geheel met den heer Van Wageningen mede, wanneer hij betoogt, dat de inkomsten der Kerk liefst uit vrijwillige bijdragen en contributiën moeten gevonden worden, die geheel los van de zitplaatsen in de Kerk zijn. Dat is de meest ideale regeling, en voorzoover het kan ingevoerd worden, zouden we elken Kerkeraad daartoe willen raden. Maar het volmaakte is hier op aarde niet altoos bereikbaar. Een Kerkeraad heeft rekening te houden met den feitelijken toestand in de gemeente. En wanneer de gemeente liefst haar bijdragen voor een deel betalen wil in den vorm van een gave aan de Kerk voor de zitplaats, die de Kerkeraad aanwijst, dan is dit zeker niet principieel af te keuren, mits de aanwijzing der plaatsen dan door den Kerkeraad geschiede en daarbij aan de meerbetalenden geen voorrang wordt geschonken boven degenen, die weinig of niets kunnen bijdragen.

De practische bezwaren, die de heer Van Wageningen ten slotte aanvoert tegen vaste aanwijzing van zitplaatsen door den Kerkeraad (het zoogenaamde reserveeren) zelfs al is daaraan gansch geen geldelijke vergoeding verbonden, achten we niet afdoende. We gelooven zelfs, dat zijn betoog krachtiger en afdoende zou geweest zijn, wanneer hij zich uitsluitend bepaald had tot zijn protest tegen het stelsel van plaatsenverhuren als zoodanig. Nu het hem mede er om te doen was, gelijk ook de titel van zijn brochure uitwijst, om elk reserveeren van zitplaatsen te bestrijden, ging hij iets te ver, waardoor allicht de indruk van zijn voortreffelijk betoog verzwakt zal worden.

Maar al hebben we dus wel enkele bezwaren tegen deze brochure, dit neemt niet weg, dat we in de hoofdzaak het met den schrijver geheel eens zijn. Moge zijn woord er toe bijdragen, dat in de Kerk des Heeren steeds meer geleefd worde naar het woord van Christus, dat wij allen »broeders« zijn en er geen »meesters« onder ons, ook niet meesters door geld, gevonden mogen worden.

Tegen het vloeken.

In de *Amsterdamsche Kerkbode* kwam een ingezonden schrijven voor van den heer R., waarin hij evenals wij tegen deze nationale zonde opkomt en tevens een practischen raad geeft, hoe wij Christenen hiertegen kunnen getuigen:

Onder de nationale zonden van ons volk behoort zeer zeker in de eerste plaats het vloeken, het ijdel gebruiken van Gods naam; alzoo de overtreding van het derde gebod.

Dit kwaad heeft een schrikkelijken omvang aangenomen, zelfs onder de meest fatsoenlijke en beschaafde menschen; overal om ons heen, waar we ook komen, neemt men het waar, zelfs uit den mond van kinderen, die daarin onbewust de ouders navolgen; het kan dan ook niet anders, of we halen ons mede daardoor Gods oordeelen op den hals, die in dezen tijd de wereld al zoo geweldig teisteren.

Wij, Christenen, behoorden daarom met ernst den strijd aan te binden tegen deze niet alleen hoogst onbeschaafde, maar vooral afschuwelijke volkszonde, die gewis ook eenmaal Gods toorn zal doen ontbranden over ons Nederlandsche volk, dat hierin veel verder gaat dan de meeste andere volken, en, zij het dan ook veelal in sleur, zich op groote schaal overgeeft aan het ijdel gebruik van des Heeren naam.

Nu is het inderdaad moeilijk om telkenmale wanneer men hoort vloeken, den schuldige te waarschuwen, schoon het eigenlijk zeker op onzen weg zou liggen; maar we kunnen er toch allicht nog op andere wijze tegen ageeren, althans pogen daarin een aanloop te vinden voor eene algemeene bestrijding van het kwaad.

Ik bedoel namelijk dit: laten onze christelijke uitgevers en boekhandelaars in den handel brengen eene plaat of kaart, waarop in zeer duidelijke letters het derde gebod worde afgedrukt, en waarbij tevens nog eene ernstige waarschuwing worde gevoegd tegen de overtreding er van.

En laat een ieder die het vloeken verafschuwt, een exemplaar van die kaart, op in het oog vallende plaatsen, ophangen in zijn kamers, zijn kantoor, zijn wachtkamer, zijn winkel, zijn fabriek, of waar het hem dan ook het beste voorkomt, opdat de waarschuwing zoo kwistig mogelijk uitga en bijna iedereen bereike.

Omtrent de redactie zou overleg kunnen gepleegd worden, opdat de inhoud liefst overal ongeveer gelijkluidend zij.

Maar er worde zoo spoedig mogelijk ernstig overwogen, in hoeverre aan dit denkbeeld uitvoering is te geven; de finantieele kant zal wel geen bezwaren opleveren, maar anders zullen eventueele bijdragen ervoor gemakkelijk genoeg kunnen verkregen worden.

In mijn jeugd fungeerde hier te Amsterdam als kantonrechter Mr. Jeronimo de Vries, wiens kabinet en wachtkamer vol hingen van Bijbelteksten. Maar buiten op de deur van zijn privévertrek hing een groot bord, waarop naar Matheus 5 vers 25 vermeld stond: „Weest haastelijk welgezind jegens uwe wederpartij, terwijl gij nog met hem op den weg zijt; opdat de wederpartij niet misschien u den rechter overlevere, en de rechter u den dienaar overlevere, en gij in de gevangenis geworpen wordt."

Deze tekst daar op die deur maakte op mij steeds een diepen indruk; en wie zal zeggen hoevelen er wellicht door zijn teruggehouden hun twistzaak aan des kantonrechters oordeel te onderwerpen.

Mocht eene dergelijke waarschuwing ook hier hare uitwerking niet missen en er veel toe bijdragen, dat een einde kome aan het in dezen bedoelden kwaad.

Naar het ons voorkomt, verdient dit practisch middel zeer zeker aanbeveling.

Zelfs zou het de vraag wezen, of niet alleen door particulieren, maar ook door de Regeering zulke waarschuwingskaarten tegen het vloeken in publieke gebouwen honden worden aangebracht, met name in onze kazernes.

Men waarschuwt tegenwoordig met zulke plakkaten voor allerlei; voor mishandeling van dieren, voor het spuwen in de trams en wachtlokalen, voor het rooken voor de loketten in onze postkantoren, voor het wegwerpen van lucifers of sigaren in onze bosschen.

Waarom zou men dan ook niet publiek waarschuwen voor datgene, wat veel erger is dan 't mishandelen van dieren of 't brandgevaar in onze bosschen of de besmetting door tuberkelbacillen, het schandelijk misbruik maken van den naam des Heeren?

Het gereformeerd karakter van ons volksleven.

Naar aanleiding van wat we schreven over de Remonstrantsche Kerk te Bleiswijk, die in handen der Gereformeerden overging, omdat de Remonstranten waren

uitgestorven, en die nu al voor de Gereformeerden te klein werd, maakt de kerknieuwsschrijver in de *Nieuwe Rotterdammer* twee opmerkingen.

De eerste is, dat we ons vergisten, toen we meenden, dat alleen nog in Boskoop onder de Zuid-Hollandsche dorpen een Remonstrantsche gemeente was overgebleven. Er zijn ook nog enkele andere dorpen in Zuid-Holland, waar Remonstrantsche Kerken gevonden worden, al is hun ledental zeer gering.

De tweede opmerking is, dat de uitlating van Prof. Fabius vermoedelijk door ons onjuist zou zijn weergegeven, toen wij hem zeggen lieten, dat de grondtrek van ons volksleven altoos nog gereformeerd gebleven was, want Prof. Fabius zou wel bedoeld en gezegd hebben: van ons protestantsche volksleven.

Hier vergist zich de Kerknieuwsschrijver, want we hebben de woorden van Prof. Fabius getrouw aangehaald. En dat zijn bedoeling wel degelijk was »heel het volksleven«, bleek wel o. a. daaruit, dat hij er op volgen liet, dat de invloed van het Calvinisme, vooral van het Puritanisme, zich zelfs bij onze Roomsche landgenooten merken deed. De Roomschen in Nederland, merkte hij terecht op, toonen een heel ander type dan de Roomschen in Italië en Frankrijk. En dit andersoortige type was ongetwijfeld mede aan den invloed van het Calvinisme te danken.

Onjuiste titulatuur?

De heer Casimier zendt ons een protest tegen den onjuisten titel, dien we hem zouden gegeven hebben van »gewezen predikant bij de Gereformeerde Kerken«. Hij was predikant, schrijft hij, niet bij de »Gereformeerde Kerken«, maar bij de Gereformeerde Kerk van Oldenkerk. Deze heeft bij wettig Kerkeraadsbesluit van 23 December 1904 hem eervol ontslag »uit zijn dienstwerk aldaar verleend« en de Classis Enumatil of Grootegast verleende hem bij wettig besluit van 4 Januari 1905 »rust«, zoodat zijn officieele qualiteit nu zou zijn »rustend predikant«. Voorts deelt hij ons mede, dat zijn bedoeling niet is langs rechterlijken weg zijn aanspraken te doen gelden op het jaargeld door de Synode hem toegekend, maar dat het proces over een heel andere quaesties zal loopen, ook al wil hij 't geheim van 't proces vooruit ons niet verklappen.

De heer Casimier vergeet, dat een eervol ontslag uit het dienstwerk van een Gereformeerde Kerk, hetzij dan bij emeritaat of bij zoogenaamde losmaking, alleen verleend kan worden met goedkeuring van de Classis en niet door een plaatselijke Kerk alleen. De Classis heeft dit eervol ontslag hem echter niet toegestaan en hem alleen een zekeren rusttijd gegund, met de uitgesproken bedoeling, dat hij daarna weer naar zijn Kerk zou terugkeeren. En toen de heer Casimier dit laatste weigerde te doen, nadat de rusttijd was afgeloopen, heeft de Classis hem wegens deze verlating van zijn dienst ontzet uit het ambt van predikant. De titel van rustend predikant kan hem dus moeilijk worden gegeven.

Tevens mogen we nog meedeelen, dat het antirevolutionaire dagblad, op welks voorstelling we een vorig maal critiek oefenden, terstond erkende, dat het niet juist was geweest te zeggen, dat de rechtspositie onzer predikanten niet behoorlijk geregeld was. Overigens zijn we het met den schrijver van dit artikel geheel eens, dat zoowel het vonnis door de Classis Grootegast uitgesproken, als de latere weigering om het door de Synode toegestane jaargeld uit te keeren, ons hard en onbillijk toeschijnt. Hierover loopt het geschil dan ook niet. We betreurden het alleen, dat de heer Casimier niet den wettigen weg heeft bewandeld van in appel te gaan bij de Provinciale Synode. Want wat de schrijver meent, dat de heer Casimier dit wel zou gedaan hebben, is een vergissing. De heer Casimier heeft wel appèl aangeteekend tegen het eerste besluit van de Classis, waarbij hem geweigerd werd eervol ontslag uit den dienst te verleenen, maar niet tegen het later gevolgde afzettingsvonnis.

Dieper op deze droeve quaestie ingaan, doen we thans niet. Wie van die officieele acte-stukken kennis heeft genomen, heeft wel geen anderen indruk gekregen, dan dat aan beide zijden gezondigd is. En het smartelijkst is, dat nu deze zaak door den wereldlijken rechter zal moeten worden beslist.

Nog eens het lot.

De vraag wordt ons gedaan, of wanneer in een gemeente bij de stemming over een Dienaar des Woords of over de ouderlingen en diakenen, het verschil tusschen vroeger A en B telkens weer den doorslag blijkt te geven, het dan niet beter is de toevlucht tot het lot te nemen, omdat ook de Schrift ons zegt in Spreuken 18 : 18 dat »het lot de geschillen doet ophouden«.

Ons antwoord is, dat we ook in het hier gestelde geval toch zeker niet zouden aanbevelen de stemming door het lot te laten geschieden. Waar er gevaar bestaat, dat bij de verkiezing der ambtsdragers een zondige partijgeest den doorslag zal geven en het eene deel der gemeente tracht alle candidaten van het andere deel uit den Kerkeraad te houden, zou de Kerkeraad zeker de vraag kunnen overwegen, of het niet beter was de verkiezing dan geheel aan zich te houden en de gemeente niet meer te laten stemmen. Maar het lot dan te laten beslissen, zou niet gewenscht en ook niet geoorloofd wezen. Wat in Spreuken 18 : 18 over het lot gezegd wordt, dat het de geschillen doet ophouden, heeft dan ook niets met deze quaestie te maken. Er is hier bedoeld, dat bij geschillen over dingen, zooals bij verdeelingen van erfenissen, bij het kiezen van een plaats, enz. het lot gebruikt mag worden om aan dit geschil een einde te maken, wanneer beide partijen schijnbaar evenveel recht kunnen doen gelden. Maar het gebruik van het lot bij ambtelijke verkiezingen in de gemeente draagt altoos een *heilig karakter*. En dit heilige lot mag niet anders gebruikt worden, dan wanneer elk ander middel om tot een beslissing te komen, afgesneden is.

Dr. H. H. K.

Voor Kootwijks scholen.

In hartelijken dank ontvangen van Mevrouw van Asfelt Kamphuis te Zwolle, verzameld op het jaarfeest van de Ver. »Bid en Werk" te Zwolle ƒ 3.40. Nagift Unie Collecte, ontvangen Militair Tehuis te Harskamp, van een der militairen ƒ 1, toegezonden door den heer van Duren, huisvader.

Ds. J. H. HOUTZAGERS, *Voorzitter.*

Leestafel.

1. De Spiegel. Weekillustratie voor het Christelijk gezin. Uitgever W. Kirchner, Amsterdam.

De heer Kirchner zond ons een keurig gebonden exemplaar van den Xen jaargang dezer periodiek. Een boekwerk dat reeds om zijn mooien band, verdient te worden gelegd op 'n salontafeltje of gezet in 'n glazen kastje.

Wanneer men zoo al de afleveringen bij elkaar heeft, het zijn er 53, dan ziet men eerst recht wat rijkdom van tekst en plaat dit geïllustreerde weekblad zoo jaarlijks biedt.

Die rijkdom valt onder een 7-tal rubrieken. 1. Het Christelijk levensterrein. 2. Geschiedenis en Oudheidkunde. 3. Kunst en Wetenschap. 4. Land- en Volkenkunde. 5. Openbare Werken, Industrie; Instellingen van algemeenen aard. 6. Portretten met bijschrift. 7. Varia.

Men ziet reeds uit deze rubrieken, hoe de Spiegel schier alle terreinen des levens spiegelt.

En als ge zoo'n Jaargang dan nader beziet, dan merkt ge hoe dat wekelijks kijken in Kirchner's Spiegel de kennis omtrent verleden en heden, verre voorgeslachten en oudere of jonge tijdgenooten zeldzaam verrijkt.

De heer Kirchner toont in deze uitgave niet minder zijn liefde voor het historisch verleden als zijn meeleven met wat in het heden de belangstelling van den christen verdient.

En blijkbaar zijn hem dan ook geen moeiten en kosten te veel om zoo het een als het ander voor zijn lezers in beeld te brengen.

Trouw aan zijn nu reeds vóór tien jaar gevormd plan een weekillustratie voor het »christelijk« gezin uit te geven, zorgt hij, en ook dit is hem in dezen Jaargang weer nitnemend gelukt, zijn Spiegel zoo te richten en te wenden, dat wat er in gespiegeld wordt u niet dan wat voor den christen goed is, doet zien.

Doch niet alleen kennis brengt Kirchner's Spiegel bij, maar ook verrijking van gemoedsleven in genieting van Schoonheid.

Dat doet zij met haar altijd mooie illustraties, in een periodiek als deze hoofdzaak; dat doet zij in haar dikwijls wel gedaagde bijdragen op het gebied der christelijke belletrie.

Haar christelijke belletrie, een gebied waarop zij ook de ontplooiing van jonge talenten zoekt te bevorderen door haar Prijsvragen.

Het doorbladeren weer van dezen Xen Jaargang, die van 2 October 1915 tot 30 September 1916 loopt, gaf mij een Oudejaarsavond-stemming. De stemming, die zich verbindt aan het herinneren van al wat in het dan wegstervend jaar gebeurd is. Bij het zien van al het gebeurde tusschen begin October '15 en einde September '16, in plaat gebeeld en in woord vastgelegd, een, tusschen blijheid en droefheid vaak wisselende stemming, want de Spiegel moest, om up-to-date te blijven, onder veel verblijdends ook wel spiegelen het zoo diep droeve van het geweldige van den volkerenkrijg.

Zoo'n Jaargang van den Spiegel moet men bewaren, ook voor zijn kinderen. Zij is, èn voor uzelf èn voor hen, zulk een kostelijk middel ook voor de kennis der *histoire contemporaine*.

Zooals men niet gaarne wat aan onze levensbeschouwing vreemd of vijandig is in den intiemen kring van zijn gezin toelaat, zoo is het ook niet boeken en tijdschriften. Maar Kirchner's Spiegel is een van die Weekillustratie's welke ieder Christen van protestantschen huize, zonder bezwaar in zijn gezin kan ontvangen.

En in tal van Christelijke gezinnen is dan ook na tien jaren de Spiegel een bezoeker, naar wiens komst elken Vrijdagavond of Zatermorgen met verlangen wordt uitgezien.

Nu is er eenmaal geen begeerte naar het onbekende.

Maar 'n christelijk gezin, dat Kirchner's Spiegel nog niet kent, zal ook na zeer aanvankelijke kennismaking het wekelijksch bezoek begeeren.

2. Nieuwe Zondagsschool-Serie onder Redactie van A. L. Gerritsen. Uitgave H. ten Brink — Arnhem.

Het jaar spoedt ten einde.

Dat merk ik ook aan de lectuur, die H. H. Uitgevers ons zenden. Zoo ontvingen we ter bespreking, nu reeds, met het oog zeker op St. Niklaas en het Kerstfeest, van den heer Ten Brink diens Nieuwe Zondagsschool-Serie. Deze Serie bevat 15 naar omvang verschillende deeltjes.

Onder den schuilnaam Hermanna: Van Kerstlikjes, Hoe Wim mekhielp, De goudlekeren schoentjes: en Pau's Kerstgang. Van W. A. G. I. Gilles; Poppeljntje en Stompejan. Van Henri Hoogland: Gewone Jongens. Van J. L. F. de Liefde: Echt gebeurd en Beter Zoo. Onder initialen A. N. S.: Truusjes platen en Wat het turfschip bracht. Van E. Palma: Kerstkaarsjes. Van W. Blomberg—Zekman: Van donkere dagen en Wim en Mien. Van V. M. Viator: Lucius, uit het Duitsch door A. L. Gerritsen.

Ik heb deze boekjes, die er kleurig en fleurig uitzien, doorgekeken en meen dat zij voor het doel waartoe zij geschreven zijn, wel kunnen dienen.

3. J. M. Bredeé's Boekhandel en Uitgevers-Maatschappij. Rotterdam. Martha-Kalender voor 1917.

Ter bespreking ontvingen wij ook dezen Kalender, uitgegeven ten voordeele van de Martha-Stichting te Alphen a/d Rijn.

Deze Christelijke Stichting, die onverzorgde kinderen opneemt, teneinde hun een goede opvoeding te geven, heeft, als zoodanig, aanspraak op onze sympathie, en daarom heeft dat ook een Kalender uitgegeven ten harer voordeele.

Wat den inhoud der blaadjes betreft, is deze kalender wel aan te bevelen. Zij toch geven wèl gekozen teksten met een, over het geheel, juiste uitleg en stichtelijke toepassing. Ook de achterzijde dier blaadjes geeft goede lectuur. Minder gunstig echter kan ditmaal mijn oordeel zijn over het Schild. De »Stal van Bethlehem« met »het Jezus-Kindeke in de Kribbe« is zeker voor het Schild van dezen Kalender een geschikt gegeven. Maar de uitwerking van dit gegeven dunkt mij niet bepaald gelukkig. De Maria naast de Kribbe kan er nog mee door. Doch de gevleugelde engeltjes met hun van ponnyhaar voorziene, kleinemeisjes-gezichten; de verwrongen koppen van een paar oude imbecielen, die achter deze meisjesachtige engeltjes staan; en het engelachtige jongetje, met niets aan dan een hempje, verwonderd kijkend naar het Kindeke, doen al vreemd. Maar het allervreemdst, om het nu maar op zijn zachst te zeggen, doet de Jozef. Aan deze figuur is alles donkerzwart tot het gelaat toe en de uitdrukking van dat gelaat doet mij sterk denken aan . . . Gallio toen hij zich te Korinthe »geen van deze dingen aantrok«.

4. M. van Woensel. Koov. Wijding in de Kinderkerk. Rotterdam. J. M. Bredeé's Boekhandel en Uitgevers-Maatschappij.

Op p. 4 zegt de Schrijfster: »Omdat ik het onderwijzende element op den achtergrond en het stichtelijke op den voorgrond wil stellen, vervang ik voor het vervolg het woord onderwijzer liever door leider, en het woord Zondagsschool door Kinderdienst (Kinderkerk), uitdrukkingen, die meer ruimte open laten aan de gedachte: godsdienstoefening.

In het 1e hoofdstuk: Over de geestelijke sfeer van den Kinderdienst, waaruit dit citaat is, schrijft ze behartigenswaardige dingen, ook in verband met de nieuwe psychologie, omtrent »de ziel van het kind«. In de vier volgende hoofdstukken: De plaats van Samenkomst; De Aanvangsdienst; Onze Bondgenoot in den strijd (het geestelijk lied) en de Organisatie, bespreekt zij alleen de hulpmiddelen welke de geestelijke sfeer, die zij voor een Kinderdienst noodig acht, kunnen bevorderen.

Ook al zullen zij, die zich onder ons Gereformeerden aan de Zondagschool wijden, het met de reformatorische plannen der Schrijfster wel niet in alles eens zijn, zij zullen toch goed doen van dit haar werk kennis te nemen. G.

Uit de Pers.

Oorlogs-moraal. Onder dit opschrift schrijft A. K. Jr. in de *Gereformeerde Kerkbode* van Rotterdam het volgende:

Amesius, in den tijd der groote Dordtsche Synode Hoogleeraar te Franeker, was een onzer beste Moralisten, en wij Gereformeerden hebben aan hem een uitnemend werk over de Ethiek te danken. Zijn »vijf boeken van de Conscientie" wordt nog altoos beschouwd als een boek dat geraadpleegd moet worden als het gevallen der Zedekunde betreft, en niet wordt het zonder vrucht gelezen.

In dat boek „van de Conscientie" handelt het 5e boek, hoofdstuk 33, over den oorlog, en wij willen in dit artikel een resumé geven van wat de gereformeerde Moralist Amesius over den oorlog leert.

Op den voorgrond stelt Amesius, dat de oorlog een *kwaad* is, en dat hij daarom in de H. Schrift gerekend wordt onder de zware straffen Gods. De mensch die oorlogzuchtig is en oorlog voert om zijn lust bot te vieren, is daarom een wreed en wild mensch. Maar de oorlog is daarom niet ongeoorloofd, want dan zou God Israël niet zoo vele oorlogen hebben laten voeren, en dan zou de Heere Jezus, die telkens met „hoofdmannen' in aanraking kwam, wel vermaand hebben de wapens neer te leggen, wat Jezus toch nooit deed.

In de tweede plaats leert Amesius, dat bij de oorlogvoering altoos de kwestie van den „geoorloofden oorlog" onder oogen gezien moet worden.

Daar moet een *rechtvaardige* oorzaak of reden voor zijn. Oorlog is een van de zwaarste straffen voor een volk, maar dan moeten er ook groote en gewichtige redenen voor zijn als men ten oorlog gaat, en eerst dienen alle middelen ter vreedzame oplossing der geschillen beproefd te worden.

In de eerste plaats staat Amesius stil bij de bekende onderscheiding tusschen *verdedigenden* en *aanvallenden* oorlog. Het recht van den verdedigingsoorlog staat vast, omdat ieder recht heeft zich zelven te verdedigen. De aanvallende oorlog is dan geoorloofd als hij is een daad van *wrekende gerechtigheid*, want een mogendheid heeft geen rechter boven zich, noch een rechter tot wien zij toevlucht nemen kan en door wien zij voldoening van den schuldige afeischen kan, en daarom moet zij, als het niet anders kan, door den oorlog zich zelve recht verschaffen. De aanvallende oorlog moet zijn rechtspraak over een schuldigen vijand. Hieruit volgt, dat een aanvallende oorlog niet gevoerd mag worden uit haat en nijd, maar wel uit ijver om het recht te handhaven. Wie dezen oorlog verklaart moet doen een *rechterlijke* daad en waarnemen de plaats en de beurt van een rechter in de zwaarste zaak, en heeft zich daarom naarstiglijk te zetten om in zijn oorlogsvoering een rechtvaardig vonnis te vellen. De aanvallende oorlog moet zijn een vonnis van wrekende gerechtigheid.

Ten opzichte van dienstplichtigen en vrijwilligers wordt de gezegd: dat de ondergeschikten niet gehouden zijn het rechtvaardige van den oorlog te onderzoeken, maar tot gehoorzaamheid aan hun superieuren verplicht zijn, en dat vrijwilligers niet in den oorlog moeten helpen als zij aan de rechtvaardigheid twijfelen. Amesius zegt: „hieruit blijkt, dat die soldaten, die hun zielen te koop houden, en vaardig zijn om iederen oorlog aan te vangen, waar zij meerder soldij kunnen verwachten, een schelmsch leven leiden, en geenszins verschoond kunnen worden". De dienstplichtigen moeten gehoorzaam zijn aan hun superieuren. De vrijwilligers moeten ten volle overtuigd zijn van de rechtvaardigheid der zaak, alvorens hun diensten aan een oorlogvoerende te bieden.

Actueel is de vraag, die ook door Amesius aan de orde gesteld wordt: of het een Christenvorst geoorloofd is ongeloovige krijgslieden te hulpe te roepen. Typisch is het antwoord: „gelijk het geoorloofd is in een rechtvaardigen oorlog de hulp van beesten te gebruiken, als van oliphanten en paarden, zoo is het mede geoorloofd te gebruiken de hulp van beestachtige menschen". Toch raadt Amesius aan hier zeer voorzichtig te zijn, omdat menigmaal hieruit de zwaarste ergernissen voortkomen.

Aan het einde betoogt Amesius nogmaals, dat de aanvallende oorlog alleen gevoerd mag worden als hij rechtvaardig is, Niet uit haat of nijd, niet uit eerzucht of geldgierigheid. Een rechtvaardige oorlog wordt eigenlijk alleen tegen schuldigen en misdadigers gevoerd, die als het ware den oorlog provoceeren. Dezulken moeten door en met den oorlog *gestraft* worden vanwege de wrekende gerechtigheid.

Actueel is ook dat Amesius zegt: de oorlogvoerenden moeten zich niet vergrijpen aan het leven van vrouwen, kinderen en non-combattanten. De liefde en de billijkheid vordert, dat de oorlog gevoerd wordt met de minst mogelijke schade voor dezulken, zooveel als doenlijk is. Ja zelfs de combattanten moeten niet meer gekwetst worden, dan noodig is, om een rechtvaardig einde van den oorlog te verkrijgen, hetzij in het onrecht te wreken, hetzij om den vrede te bevestigen.

Om deze reden wordt het rooven en plunderen in een veroverde stad ten sterkste veroordeeld. Dat rooven en plunderen is niet meer oorlog voeren met belligerenten, maar een zich vergrijpen aan non-combattanten. Amesius noemt dat niet meer oorlog voeren, maar *struikroverij*.

Ook deze vraag wordt nog behandeld: hoe ver mag de oorlogvoerende in zijn bedrijf gaan? En daarop wordt geantwoord: in de berooving van het leven, van het goed en van de vrijheid van den vijand. Want de rechtvaardige oorlog is altoos óf een wrake over den schuldigen vijand, óf een bevestiging voor het bedreigde vaderland. Daarom is b.v. schending der eerbaarheid, in den oorlog veel voorkomende, altoos, in alle gevallen, zonde. Ook roof en plundering.

Zie hier van een gereformeerd Theoloog, uit den bloeitijd der vaderen, de gedachten over het voeren van den oorlog. Ook ons geven zij een toetssteen in handen, om wat nu gebeurt in Europa, eenigermate juist te beoordeelen.

Wie dit verstaat, is gewapend tegen de dwaasheid van het Pacificisme én tegen het zondige van het Militairisme.

Officieele Berichten.

Vrije Universiteit.

Men schrijft ons:

Voortdurend wordt het bewijs geleverd, dat het met de actie voor de Vrije Universiteit nog lang niet is gedaan. De samenkomst in Utrecht wierp reeds rijke vruchten af. Behalve een batig saldo van ƒ 60.— werd uit Amersfoort een gift ontvangen van ƒ 50.— en de vrienden in die stad hebben een zestigtal begunstigers gewonnen, waardoor de contributie met ƒ 100.— is gestegen.

Te IJmuiden werd een comité opgericht, waar onder leiding van Ds. R. W. Huizing en de heeren T. van Popta en J. Visser Dzn. de vrienden krachtig aan 't werk togen en de beproefde methode volgen, n.l. persoonlijk bezoek. Ook Rotterdam belooft een goeden oogst. Behalve het belangrijk bedrag voor het tekort op de jaarvergadering aan H.H. Directeuren ter hand gesteld, is er uitzicht, dat een goed aantal vrienden hunne contributie verhoogen en nieuwe contribuanten worden gewonnen.

Voor het Studenten-Studiefonds wordt goed gewerkt; waar het vorig jaar ƒ 1000,— in de kas van het Studiefonds werd gestort, zou het jammer zijn, indien dit bedrag niet met minstens 50 pCt. werd verhoogd.

De Kerkeraad der Geref. Kerk van Harmelen brengt ter kennis van H.H. collectanten, die bij de leden zijner kerk voor een of ander doel wenschen te collecteeren, dat zij zich minstens drie weken te voren schriftelijk moeten wenden tot den Kerkeraad, die dan over hun verzoek beslissing zal nemen.

Weesp, 29 Oct. Het was voor de Geref. Kerk van Weesp B een onvergetelijke rustdag, j.l. Zondag, toen haar geliefde Leeraar, Ds. W. Goedhuys, onder buitengewoon groote belangstelling van verschillende zijde afscheid van haar nam.

Na de Gemeente bepaald te hebben bij het vermaan en de bede des Apostels voor de Kerke Christi naar aanleiding van 2 Thess. 2 : 15—17, volgden de gebruikelijke toespraken tot de Gemeente, haar opzieners en armverzorgers, de Comm. v. Beheer, de verschillende vereenigingen, tot hen die de stoffelijke belangen behartigen, de afgevaardigden der zusterkerk en den Weledelachtb. Heer Burgemeester.

Een der broeders ouderlingen sprak Ds. Goedhuys op de meest waardeerende wijze hartelijk toe namens kerkeraad en Gemeente, en verzocht den scheidenden Leeraar met zijn gezin toe te zingen Ps. 121 : 4.

Daarna nam Ds. Bouwman van Nederhorst den Berg het woord, namens zijn kerk, de classis Amsterdam en als vriend, om den vertrekkenden Dienaar dank te zeggen voor al zijn arbeid in deze omgeving en hem Gode te bevelen en den Woorde Zijner genade, de Gemeente hierna op de lippen leggend Ps. 84 : 6, waarna een kort slotwoord tot allen volgde, besloten met een vurig dankgebed voor aller nood, om met Ps. 72 : 11 dit treffend samenzijn te besluiten.

Het adres der kerk is voorloopig bij den heer J. van Kooten, Slijkstraat, Weesp.

Appingedam, 29 October 1916. Na des morgens bevestigd te zijn door zijn zwager Ds. S. O. Los van Leerdam, deed Ds. J. H. Lammertsma, van Axel, zijn intrede in de Gereformeerde Kerk alhier, met de woorden van 2 Cor. 5 : 20, zijn tekst als volgt verdeelende:

1e De beteekenis van mijn ambt onder U;
2e Mijn boodschap aan U;
3e Mijn verwachting van U.

Vervolgens richtte hij zich allereerst tot zijn bevestiger; verder tot Ds. D. Bos van Delfzijl, als consulent; tot de ouderlingen; diakenen; de leden van administratie, het hoofd der School en hun personeel; het college van B. en W., vertegenwoordigd door den Secretaris en de beide Wethouders.

Helaas was Ds. Geerds, zijn voorganger, door een lichte ongesteldheid verhinderd aanwezig te zijn. Ds. Lammertsma herdacht in gevoelvolle woorden den arbeid en het vele goede door hem verricht.

Namens den Kerkeraad sprak ouderling Broos een welkomstwoord en verzocht de gemeente staande te zingen Ps. 134 : 3, waarna Ds. Bos van Delfzijl namens de Classis nog het woord voerde.

Was des morgens het Kerkgebouw reeds stampvol, des middags verdrong men zich in de gangpaden en moest menigeen zich met een staanplaats behelpen.

Buitenland.

Engeland. Kentering.

Zekere heer H. G. Wells heeft een boek geschreven over de werking van den oorlog op het geestelijk leven der menschen van den tegenwoordigen tijd. Het is opmerkelijk dat vele Engelsche schrijvers die vóór den oorlog voor geestelijke dingen geen oog hadden, nu althans tot de belijdenis komen dat God bestaat. Daaronder behoort ook de heer Wells wiens geschrift tegenwoordig druk in Engeland besproken wordt. Algemeen is men het er over eens, dat in dit geschrift de schrijver verhaalt wat hij zelf doorleefde. Als men weet, op welk standpunt hij vroeger stond, kan men er zich over verheugen dat hij er nu openlijk voor uitkomt, dat hij dit heeft moeten prijsgeven. „Onze zonen hebben ons God laten zien," zoo is de conclusie van den held dien de schrijver in zijn boek ten tooneele voert, en die held is hij zelf. Hij beweert „God terug gevonden te hebben"; wat de heer Wells heeft ervaren, was het deel van menigeen in deze dagen van bange worsteling, en men kan God daarvoor niet dankbaar genoeg zijn. Maar men mag niet over het hoofd zien, dat als de heer Wells veel schrijft over God, hij niet verstaat dat God zich in Christus heeft geopenbaard. Wanneer de oogen hiervoor ook bij andere Engelsche vrijdenkers opengaan, zal er reden zijn tot groote blijdschap. „God was in Christus de wereld met Zichzelven verzoenende, de zonden haar niet toerekenende," deze waarheid moet nog geleerd worden door velen, die door de ontzetting van den oorlog, het materialisme en rationalisme als versleten dingen hebben op zijde gezet.

Frankrijk. Klacht over onkunde omtrent geestelijke dingen.

Aan een lid van de hoogere geestelijkheid der Roomsche kerk in Frankrijk werd onlangs de vraag gedaan, of de vreeselijke dagen, maanden en jaren, die doorleefd worden, het Fransche volk en met name de troepen, die aan het front strijden, nader tot God hebben gebracht; of er getuigd worden kon van een opleving van het geloof.

Het antwoord werd voorzichtig gegeven. Eerst de toekomende jaren zullen leeren, of werkelijk de roede Gods geleid heeft tot verbrijzeling of tot verharding der harten. Er zijn onmiskenbaar gunstige verschijnselen. Maar of het echt, blijvend werk is, kan alleen de toekomst leeren. Ook in Gereformeerde kringen spreekt men wel eens van het overzomeren en overwinteren van een zaak.

Over één punt liet de geestelijke, die blijkbaar op de hoogte is, zich zonder eenige reserve uit. Daar is, zeide hij, bij niet weinigen die aan het front dag aan dag den dood onder de oogen zien, een zekere roering in de conscientie, een vragen naar de hoogere, eeuwige dingen, een toegenegen oor, als men hen over de religie spreekt. Maar wat ziet men dan vaak gebeuren? Als dan de geestelijke komt, of de priestersoldaat (de Roomsche priesters zijn in Frankrijk dienstplichtig) om met hen als makkers te spreken over de zaken van den Godsdienst en over 't geen noodig is tot zaligheid — natuurlijk volgens de leer der Roomsche kerk — dán wordt hij niet verstaan. De menschen zijn absoluut onwetend, grenzeloos, onbegrijpelijk onwetend. Van zonde en genade, van het oordeel en het eeuwige leven, van Christus en de sacramenten, van het allernoodigste dat de mensch te weten heeft, weten zij niets. Het is erger dan Latijn voor hen. Zij hebben geen begrippen in zich opgenomen, die met de woorden door den priester gesproken, overeenstemmen. Wat de priester ook zegt, hij wordt niet begrepen. Het is moeilijker met dezulken over de religie te handelen, dan met heidenen. Die hebben hunne valsche religieuse denkbeelden; zij hebben er in het geheel geen.

Dit verwondert ons niet. Het was sedert jaren de gewoonte in Frankrijk, dat alleen de vrouwen de kerk bezochten, althans in de meeste streken van Frankrijk. Bovendien werd, met instemming van de Fransche Gereformeerden, die zoo goed als onverdeeld was, de z.g. »leekenschool" ingevoerd, waarbij het onderwijs aan de Roomsche geestelijke broederschappen ontnomen werd. Daarna werden de geestelijke orden het land uitgejaagd. Is het te verwonderen, dat er een geslacht van mannen is opgegroeid dat van de dingen van het Koninkrijk Gods nooit iets heeft gehoord? Men heeft onder de leus: »het clericalisme is de vijand", een geslacht laten opgroeien zonder God en godsdienst.

Nu hebben wij uit de ervaring geleerd: wanneer menschen, die nooit gehoord hebben dat God bestaat, en zulke zijn er ook in Nederland, door den Geest des Heeren aangegrepen worden, waardoor zij te doen krijgen met de gedachte dat God *is*, spoedig datgene aanleeren, wat noodig is te weten ter zaligheid. Maar aan de andere zijde is het heerlijk, dat men uit Duitschland verneemt, dat velen die aan het front staan, en in den tijd waarin vrede heerschte, geen prijs gesteld hebben op hetgeen zij omtrent de leer des heils op de scholen leerden, nu datgene indachtig worden, wat zij in hunne schooljaren hebben vernomen.

Gemengd Nieuws.

Joodsche Vrouwen en de Synagoge. Een Joodsch leeraar, de heer S. Levy, voorspelt in de *Jewish Chronicle*, dat een van de gevolgen die uit den oorlog voor het Joodsche leven zal voortspruiten, zijn moet, dat de Joodsche vrouwen meer met en voor de Synagoge zullen gaan leven. Tot hiertoe nam voornamelijk de man deel aan het leven der Synagoge en der gemeente; de vrouw oefende haar religie in huis uit. De heer Levy verwacht, dat als na den oorlog meer vrouwen de Synagoge zullen bezoeken, deze ook zullen geraadpleegd worden over de liturgie en de Joodsche opvoeding van meisjes, van welke, meer dan van de Jongelingen, de toekomst van het Jodendom afhangt.

De nieuwe President van China. In het Engelsche blad de *Exchange* lezen wij: „Het is geconstateerd dat de nieuwe President van China een belijdend Christen is; vele uitdrukkingen door hem gebezigd, voor hij tot zijn nieuwe waardigheid verheven werd, worden van hem aangehaald, waarin zijn belangstelling in het Christendom en zijn sympathie voor het werk der Zending uitkomt. God heeft in dit groote land wonderen zoowel van Zijn voorzien'g bestuur als van Zijn genade gedaan. Maar de tegenwoordige tijd is een tijd van crisis, en moet daarom een tijd van gebed zijn voor alle vrienden van het Evangelie."

Wij hopen, dat de uitkomst het bericht van de *Exchange* bevestigen zal.

Winckel.

Voor Kinderen.

VERLOREN DOCH NIET VOOR ALTIJD.

V.

Bezoek.

Lang na middernacht maar lang niet nuchter kwam de luilak thuis, en begaf zich ter ruste.

Wat de haan tot dien tijd in zijn pronkverblijf uitvoerde heeft het beest niet verteld. Zeker ging het hem als den haan van wien de fabel zegt:

Een haan vond onder 't gaan
een parel in het zand,
En bracht die bij een man,
die werkte in diamant.
»Zij glinstert mooi", sprak hij,
»de kleur is niet onaardig;
Maar toch, wat mij betreft,
één graantje is mij meer waardig".

Aan graantjes hadden de studenten echter niet gedacht. Daarvoor en voor meer zou de luilak wel zorgen. Doch deze was voorloopig niet in staat hanengekraai van geblaf te onderscheiden.

Doch dat zou anders worden.

Toen hij een uur of wat geslapen had, werd hij wakker door een schel geluid, alsof iets brak, gevolgd door een ander dat sprekend op haangekraai geleek. Verbaasd wreef de luilak zich de oogen en keek rond. Wat gebeurde er eigenlijk?

Het was zomer en het morgenlicht had reeds zoo lang geschenen, dat men alles duidelijk